

"סנאט" מספר 329 בנושאים מדיניים - חברתיים:

ירושלים - בין חומה להסדר או

בין ה"אגן ההיסטורי" ל"שכונות הקצה"

תקציר:

1. ירושלים לאחר 40 שנות "איחוד" עדיין מתפקדת כשתי בירות: האחת לישראל והשנייה לפלסטינים בגדה המערבית.
2. ממשלת ישראל נאלצה להקים מכשול בירושלים בשל המחיר הכבד ששילמו תושביה בפיגועי הטרור בעיר.
3. חלוקת 97 אחוזים ממזרח ירושלים בין 180 אלף ישראלים ו-250 אלף פלסטינים הינה אפשרית על בסיס הקו הדמוגרפי. ל-3 האחוזים הנותרים של האגן ההיסטורי יש למצוא הסדרים מיוחדים שיבטיחו את חופש הפולחן והגישה למקומות הקדושים של שלוש הדתות.

חברי צוות ההיגוי בעבר
יו"ר ראשון,
הנשיא חיים הרצוג ז"ל
יו"ר שני,
מר חיים י. צדוק ז"ל
ד"ר יהודה לנקרי
ח"כ מיכאל איתן
עו"ד יוסי כץ
ד"ר וינפריד וייט
ח"כ גדעון סער
ח"כ יצחק הרצוג, שר
ח"כ אתי לבני
ח"כ איתן כבל, שר

בשיתוף:
קרן פרידריך אברט
חסויות:
משה קורניק

Steering Committee
Mr. Uzi Baram Chair
Dr. Yossi Beilin, MK
Mr. Hermann Bünz
Ms. Amira Dotan, MK
Mr. Gilad Erdan, MK
Mr. Shai Hermesh, MK
Ms. Nadia Hilou, MK
Ms. Orit Noked, MK
Mr. Ephraim Sneh, MK

Former members of the steering committee
Former Chair,
The Late President
Chaim Herzog
Former Chair,
The Late Mr. Haim J.
Zadok
Dr. Yehuda Lankry,
Mr. Michael Eitan, MK
Adv. Yossi Katz
Dr. Winfried Veit
Mr. Gideon Saar, MK
Mr. Isaac Herzog, MK
Minister
Ms. Eti Livni, MK
Mr. Eitan Kabel, MK
Minister

In cooperation with:
Friedrich Ebert Stiftung
Sponsors:
Moshe Kornik

גבולותיה החדשים של ירושלים לאחר מלחמת ששת הימים ביקשו לקדם את עתידה המדיני והביטחוני של בירת ישראל אל מול הסדר אפשרי עם ירדן יותר מאשר להדגיש את גבולותיה ההיסטוריים או לחדש את אלו המוניציפאליים בטרם החלוקה הכפויה ב-1948. שטחים בעלי שליטה ביטחונית, חיזוקה של הדמוגרפיה היהודית על ידי צירופם של שטחים פתוחים לבניית שכונות יהודיות חדשות, שדה תעופה עירוני, בית עלמין יהודי, הפרדת כלכלת ירושלים מזו של הגדה ובעלויות על הקרקע היו העקרונות המרכזיים שהביאו את ממשלת ישראל לאשר, 17 ימים בלבד מסיום המלחמה, את הצעת הוועדה המיוחדת להרחבת שטח השיפוט של העיר ב-70,000 דונמים מהגדה המערבית, למרות שחלקה של ירושלים המזרחית במסגרת עמד על 6,000 דונמים וזו של העיר העתיקה על 1000 דונמים בלבד. הכפרים הפלסטינים שהיו במשך שנים את המרחב החקלאי של ירושלים המזרחית, רמאללה ובית לחם הפכו בן לילה לשכונות הקצה של ירושלים "המאוחדת" בירת ישראל.

המציאות המדינית, הביטחונית, הכלכלית והדמוגרפית בירושלים שלאחר 40 שנות "איחוד" מעידה כי מהלך זה היה בחזקת "תפשת מרובה לא תפשת". כל העקרונות שביקשו להביא לעיר בירה בעלת מטרופולין כלכלי יהודי, הנהנת מרוב יהודי מוצק, איבדו את משקלם בעיצוב המציאות שהתהוותה בלחצם של מגמות אחרות: ירדן ויתרה ב-1988 לאש"ף על זכויותיה ממערב לירדן ואין בכוונתו של זה האחרון, לוותר על בירה פלסטינית במזרח ירושלים. ירושלים הוגדרה כאחת מסוגיות הליבה שיידונו בין הצדדים במסגרת המו"מ על הסגר הקבע והקהילה הבינלאומית קוראת בעקביות מדי שנה לנסיגה ישראלית ל"קו הירוק" גם במזרח ירושלים. מתוקף הסכמי הביניים משתתפים תושבי העיר הפלסטינים מאז 1996 בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית וליו"ר הרש"פ.

ישראל אומנם יישבה 180,000 ישראלים כבעשר שכונות חדשות בשליש מהשטח שסופח במזרח העיר והרחיבה את שטח העיר מערבה והעמידה אותו על 126,400 דונם- פי שניים וחצי מת"א, אך 69,000 הפלסטינים שנוספו לאוכלוסיית העיר והוו 24% אחוזים ממנה ב-1967 צמחו ל-260,000 נפש ולשיעור של למעלה משליש מתושביה. אוכלוסייה זו, חסרת אזרחות ישראלית ברובה המוחלט, מקיימת את חייה באורח נפרד מזו היהודית. מערכות חינוך, בריאות, תחבורה, סחר, תעסוקה ובילוי נפרדות בנוסף להחרמה קבועה של הבחירות העירוניות מדגישות את "המחולק" על "המאוחד". בעיר הבירה. שינוי במדיניות החרמת הבחירות העירוניות עשוי להוביל לחלוקה אחרת של מוקדי מרכזי הכוח בעיר הבירה.

שכונותיה היהודיות של מזרח העיר נמתחו ונבנו עד לקצה קו הגבול העירוני ועל פני כל הגבעות השולטות מצפון ומדרום על מערב העיר. כוונה ישראלית להרחיב את האחיזה בשטחים השולטים על השכונות החדשות תחייב את כבושם מחדש של רכס בית גאללה- בית לחם בדרום ורכס רמאללה ביתוניא בצפון המאוכלסים בצפיפות על ידי מאות אלפי פלסטינים.

הקבורה בבית העלמין בהר הזיתים כמעט פסקה ושדה התעופה הושבת מסיבות כלכליות. למרות הכוונה ההפוכה, בהעדר כול מכשול פיזי בגבולותיה, שימשה ירושלים המזרחית במשך כל השנים כמרכז כלכלי, מסחרי ותיירותי למיליון מתושביה הפלסטינים של הגדה המערבית, בדומה לירושלים העברית בעבור 100 אלף ישראלים המתגוררים בישובי הלווין שצמחו סביבה- מעלה אדומים, גבעת זאב, ביתר עלית, אפרת ועוד.

גל הטרור שבא בסוף שנת 2000 בעקבות כישלונם של הצדדים להגיע לחלוקה מוסכמת של העיר במסגרת תהליך אוסלו פגע בירושלים ובתושביה יותר מבכל עיר אחרת בישראל. הקושי המדיני, הכלכלי והחברתי העצום בקביעת התואי המזרחי של המכשול אילץ את ממשלת ישראל לבנות אותו בשלושה שלבים נפרדים במשך חמש שנים וזה עדיין אינו מושלם. לקחי העבר לא נלמדו- הצבתו של המכשול בדפוס חומה על קו הגבול העירוני ומעבר לו, בניסיון לקבע בכוח את הגבולות הבלתי רלוונטיים ולעצב את מרקם החיים הפלסטיני בגדה ללא מזרח ירושלים, החרפה והעצימה את הפגיעה והאיום על אינטרסיה של ישראל ביחס לבירתה:

הוצאתם של 60,000 מתושביה הפלסטינים של העיר אל מחוץ למכשול, בנוסף למספר דומה של פלסטינים המחזיקים בת"ז ישראלית ומתגוררים בגדה, והפגיעה האנושה בחופש תנועתם ובקשריהם עם מזרח ירושלים, לא נענתה בהיערכות ממשלתית ועירונית נאותה. הקמת "קריית הממשלה" במעבר קלנדיה לא הסירה את הצורך של "החיצוניים" להיכנס לעיר לקבלת שירותי חינוך, בריאות ותעסוקה. מספרם הקטן של המעברים שנבנו ויכולותיהם המוגבלות במתן שירות סביר ללמעלה ממאה אלף תנועות יומיות של פלסטינים נושאי ת"ז ישראלית אל ירושלים וממנה, הכריעו בסופו של דבר את הכף ביחס למגמה הדמוגרפית בירושלים. עשרות אלפי פלסטינים החלו לנהור באופן חוקי ושאינו כזה אל תוך השכונות הצפופות ש-50% מהן עדיין סובלות מבעיות של חיבורי מים, חשמל ופיתוח סביבתי. מחירי הדירות המאמירים בשכונות הערביות העצימו את המגמה והעמיקו את ההגירה אל תוך שכונות הקצה היהודיות שהוקפו בחומה. התוצאה- המתחים הביטחוניים והחברתיים בין האוכלוסיות מגבירים את ההגירה של אוכלוסייה יהודית מירושלים אל ערים אחרות והתחזית היא כי בשנת 2020 היחס ירד ל-40:60.

האיסור הגורף שהוטל על כניסת פלסטינים לישראל הוחל גם על מזרח ירושלים והביא להאמרת מחירים ולעלייה ביוקר המחייה במזרח העיר שעה שספקי המזון וחומרי הגלם, חסרי ת"ז ישראלית, נותרו מחוץ לשעריה. המתפללים, הסוחרים, הסטודנטים ואחרים שנוכחותם במזרח העיר הלכה והתפוגגה הביאו לירידה בתשלומי המיסים והאגרות של תושבי מזרח ירושלים ולפגיעה בכלכלתה ובכלכלת העיר כולה.

תמונת המציאות הנוכחית הולכת ומחזקת את הקולות הקוראים לבלום את המגמות הקיימות על ידי הגדרה מחודשת של גבולות העיר. ניתן לזהות בקרבם שלושה תיחומים עיקריים:

הראשון מבקש להוציא את השכונות שמצפון לבית חנינא, מדרום וממזרח לרכס ארמון הנציב על 100 אלף תושביהן תחת ההגדרה של "שכונות הקצה".

השני מבקש להשאיר בשטח העיר רק את 6,000 הדונמים של ירושלים המזרחית, בקו שועפט-א-טור-הר הזיתים-אבו תור, ולגרוע מהעיר למעלה מ-150,000 מתושביה הפלסטינים.

האחרון מבקש ליישם בכל מזרח העיר את הפרמטר שטבע הנשיא קלינטון בדצמבר 2000 - שכונות ערביות בריבונות פלסטינית ושכונות יהודיות בריבונות ישראל- באופן שיעביר את כל רבע מליון תושביה הפלסטינים לריבונות פלסטינית. גם בתיחום זה מוצגות עמדות שונות ביחס לשליטה ב"אגן ההיסטורי", המשתרע על 2200 הדונמים וכולל את האזורים החשובים לשלוש הדתות- העיר העתיקה, עיר דוד, הר ציון, הר הזיתים, הר המשחית ונחל הקדרון. יש התובעים ריבונות ישראלית בשטח זה, יש המבקשים לחלוק בריבונות אך לנהל את האזור במשותף במודלים עירוניים שונים ויש הטוענים כי רק ניהול בינלאומי יכול להבטיח את חופש הדת והפולחן למאמיני שלוש הדתות.

רבים מקברניטי ישראל וירושלים, שניהלו במשך שנים ארוכות מדיניות של הכלת השטח ללא שילוב האוכלוסייה הערבית, השכילו להפנים לאחרונה, כמו מחצית מהצבור היהודי שענה לאחרונה לסקרים, כי הניסיון לשמור את העיר ה"מאוחדת" תחת מדיניות זו באמצעות מהלכים כוחניים, פוגע באינטרסים של המדינה ובירתה בטווח הבינוני והארוך. עתידה של ירושלים קשור קשר הדוק לאופיו של הסכסוך הישראלי פלסטיני ודפוסי ההסדר הטריטוריאלי, הביטחוני והכלכלי בעיר ישענו אומנם על אותם עקרונות שיכתיבו את ההסדר הכולל-קווי '67, חילופי שטחים, פירוז ועוד, אך יחייבו גם הסדרים מיוחדים בשל אופייה הדתי, ההיסטורי והבינלאומי הייחודי של העיר.